

Στα ίχνη της ελληνικής ευθύνης.

Η ελληνική επανάσταση και ο αντισημιτισμός 1760-1864. (μέρος α')

Από τα τέλη του 2015 η συνέλευση του 0151 αποφάσισε να δουλέψει πάνω σε ένα πλάνο για τη διερεύνηση του ιστορικού βάθους και των πολιτικών χαρακτηριστικών του αντισημιτισμού σε ελληνικό πλαίσιο. Είπαμε ότι θέλουμε να καταγράψουμε μικρότερης και μεγαλύτερης κλίμακας αντισημιτικά γεγονότα και εγκλήματα σε αυτήν εδώ τη χώρα, να καταγράψουμε τη διάδοση που είχε και έχει το μίσος εναντίον των εβραίων ανά τις περιόδους ζωής του ελληνικού κράτους και των υπηκόων του, να συζητήσουμε τα παραπάνω σε σχέση με τη συγκρότηση και την διαίωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, να εμβαθύνουμε με αυτό τον τρόπο στις ήδη υπάρχουσες θέσεις μας και να δώσουμε και πιο συγκεκριμένο περιεχόμενο στις αντισημιτικές αιχμές που θέτουμε στα πλαίσια ενός ανθελληνικού αντιφασισμού.

Το πλάνο αυτό έχει μέχρι στιγμής τέλος που δεν φαίνεται στον ορίζοντα με βάση τη δουλειά στην οποία μας μπλέξαμε. Αρχίσαμε να ξεσκονίζουμε την εγχώρια και ένα μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας, να κατατάσσουμε το πότε εκδόθηκε τι και από ποιον, να καταγράφουμε, να τεκμηριώνουμε και στο μέτρο που μπορούμε ήδη, να ερμηνεύουμε αυτά που διαβάζουμε πάνω σε ένα ζήτημα που έχει τυλιχτεί με πέπλα σιωπής από την ελληνική ιστοριογραφία και αντιμετωπίζεται σήμερα, όπως και παλιότερα, εχθρικά από την πλειοψηφία όχι μόνο της δεξιάς αλλά και της αριστεράς. Το γιατί η ενσασχόληση με τον αντισημιτισμό συναντά σιωπές, αμνησίες και εχθρότητα φυσικά έχει να κάνει με αυτό που εμείς ψάχνουμε: τις ελληνικές ευθύνες, τις ευθύνες αυτού του κράτους και αυτής της κοινωνίας απέναντι στην εβραϊκή μειονότητα, μια μειονότητα από την άλλη που δεν είναι σαν όποια άλλη. Οι εβραίοι τόσο στην εποχή της συγκρότησης των δυτικών κρατών όσο και στο Ολοκαύτωμα, έναν αιώνα αργότερα, αποτελούν τους καταστατικούς "Άλλους" των κρατών, την αντι-φυλή σε σχέση με τους λογής-λογής 'φυλετικά ανώτερους', τους 'παρίες-προδότες' σε σχέση με τους ευπατρίδες υπηκόους των εθνών, τα 'παράσιτα' των εθνικών οικονομιών, τους 'δολοπλόκους' φορείς της μοντέρνας εποχής και ό,τι αυτή κουβαλούσε (το χρέμα ή τις ριζοσπαστικές ιδέες) και, τέλος, τη μόνη ομάδα που, φυλετικά καθορισμένη, έπρεπε να δολοφονηθεί κατά εκατομμύρια στα στρατόπεδα συγκέντρωσης-εξόντωσης. Μολονότι τα τελευταία αυτά φιλοξενήθηκαν κυρίως στη γερμανία, την αυστρία και την πολωνία, όλη η δολοφονική διαδικασία που κατέληξε εκεί, ακούμπησε κάθε ευρωπαϊκή χώρα και βέβαια και την Ελλάδα. Και, αντίστοιχα, κάθε μία από τις παραπάνω δολοφονικές αντιλήψεις καλλιεργήθηκε και σε ελληνικό έδαφος. Τα 'πότε', 'που ακριβώς', 'πως' και 'με ποια αφορμή' θα τα εξερευνήσει το πλάνο που ξεκινάμε να παρουσιάζουμε από σήμερα στο περιοδικό αυτό.

Είπαμε, παράλληλα – και αυτό έχει τη σημασία του για τη μεθοδολογία που θα κινηθούμε – πως ο αντισημιτισμός για εμάς, όπως και κάθε ρατσισμός, δεν μπορεί να προσπελαστεί ορθολογικά από μια εξήγηση αιτιοκρατική ή να αναχθεί σε μια σχέση αιτίου-αιτιατού. Προσπάθειες τέτοιες υπήρξαν εκ μέρους ιστορικών, πολιτικών επιστημόνων, ψυχολογικών, ακόμα και κινηματικές, αλλά στον βαθμό που τις μελετήσαμε και τις γνωρίζουμε ως τώρα, δεν μας καλύπτουν. Από την άλλη, εδώ δεν μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε τον αντισημιτισμό μόνον ως πάθος, αναγνωρίζουμε την υλικότητά του, τη διαπλοκή του με τις κοινωνικές σχέσεις εβραίων και μη και άρα βάζουμε στο κέντρο του ενδιαφέροντος μας όχι μονάχα την κυκλοφορία των αντισημιτικών αντιλήψεων στην ελληνική επικράτεια αλλά και τα κρατικά συμφέροντα ή τα συμφέροντα των εκάστοτε ελληνικών δικτύων εξουσίας που κινήθηκαν σε διάφορες ιστορικές

φάσεις αυτού του τόπου προς την κατεύθυνση της στοχοποίησης των ελλήνων εβραίων. Έτσι, πιστεύουμε πως αν ο αντισημιτισμός αναχθεί σε κλειστά σχήματα ανάλυσης στα πλαίσια μιας ακραίας 'υλιστικής' προσέγγισης (π.χ. οικονομίστικα, μαρξιστικά κ.τ.λ.), αποτυγχάνει κανείς να απαντήσει με σοβαρό τρόπο στα κεντρικού χαρακτήρα ερωτήματα τύπου 'ναι, αλλά γιατί εξοντώθηκαν συγκεκριμένα οι εβραίοι στο Ολοκαύτωμα;'. Και παράλληλα, αν ο αντισημιτισμός αντιμετωπιστεί ως ακόμα ένα ιδεολογικό νεφέλωμα, συναποτελούμενο από πιο μερικά στερεότυπα, ψυχικές συνδέσεις και αντι-εβραϊκές αντιλήψεις που γενικώς κυκλοφορούν στη δημόσια σφαίρα, μπορεί να καθεί η συγκεκριμένη οπτική γωνία από την οποία εξαπολύεται, και άρα να αποτυγχάνει κανείς να απαντήσει σοβαρά σε ερωτήματα τύπου: 'γιατί βγήκε και πάλι τώρα το αντισημιτικό χαρτί;'. Σε μια δημόσια σφαίρα που πλημμυρίζει από αντισημιτικές ιδέες, δεν μπορούμε να δούμε την ποιοτική διαφορά της μίας και της άλλης εκδήλωσής τους, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε και άρα να πολεμήσουμε αυτό που θέλουμε, αν στηριζόμαστε π.χ. σε μια τέτοια ακραία 'ιδεαλιστική' προσέγγιση. Παράδειγμα: ο σύγχρονος αντισημιτισμός στην Ελλάδα είναι ωμός, θρασύς, ακάλυπτος και μάλλον ξεδιάντροπος. Στη γερμανία αντιθέτως πρέπει να 'ξύσει' αρκετά τον αντισημιτικό προκειμένου να φτάσει σε αντίστοιχες διατυπώσεις. Η διαφορά αυτή οφείλεται βέβαια σε κοινωνικούς και ιστορικούς λόγους. Και αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να μπορούμε να τους διακρίνουμε.

Η δουλειά στην οποία μπλέξαμε τους εαυτούς και τις εαυτές μας περιλαμβάνει λοιπόν διάβασμα και επεξεργασία πολλών ιστορικών άρθρων και βιβλίων. Μια ιστορία του ελληνικού κράτους, μια ιστορία των εβραίων στο ελληνικό κράτος, μια ιστορία του αντισημιτισμού. Η πρώτη, ευνόητα, είναι γραμμένη από πατριώτες ιστορικούς. Απαιτείται σκάψιμο, ανάγνωση πίσω από τις γραμμές, καχυποψία απέναντι στις κυρίαρχες ερμηνείες. Η δεύτερη, η ιστορία των εβραίων, δεν υπάρχει καν, είναι γραμμένη, όπου υπάρχει, αποσπασματικά και αρκετά ελλειπτικά, σε πλήρη αντιστοιχία με το ενδιαφέρον των ντόπιων ακαδημαϊκών. Ελάχιστες/οι μη-εβραίοι ακαδημαϊκοί έχουν ασχοληθεί με το παράξενο αυτό φρούτο. Οι εβραίοι/ες ακαδημαϊκοί που το έπραξαν, είχαν να αντιμετωπίσουν συχνά ένα εχθρικό κλίμα και φυσικά την μπετοναρισμένη αντίληψη ότι 'η Ελλάδα δεν είχε/έχει μειονότητες'. Η τρίτη, η ιστορία του αντισημιτισμού, μην το ψάχνετε. Ούτε για αστείο δεν υπάρχει. Γιατί βέβαια 'η Ελλάδα, μην έχοντας μειονότητες, δεν γνώρισε ποτέ και το φρούτο του ρατσισμού, και άρα του αντισημιτισμού'.

Φιλελεύθεροι ενάντια στον αντισημιτισμό;

Η παραδοσιακή ιστοριογραφία στην Ελλάδα, λοιπόν, δεν ασχολείται με τους εβραίους, ακόμη και όταν η αριστερά μπαίνει στα πανεπιστήμια, κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης. Τα πρώτα βιβλία αρχίζουν να εμφανίζονται δειλά-δειλά στην επόμενη δεκαετία, όταν ξεκινάει και οι επίσημες διπλωματικές σχέσεις Ελλάδα-Ισραήλ, στα 1990-1991, με έναν τόμο του ΕΛΙΑΜΕΠ και ένα βιβλίο της Μαρίας Ευθυμίου να τοποθετούνται αρκετά αμήχανα απέναντι στον ελληνικό αντισημιτισμό. Η Ευθυμίου, βέβαια, κάνει μεν λόγο για 'παγιωμένα' αντιεβραϊκά αισθήματα που ταύτιζαν τους Εβραίους με τους Οθωμανούς, τους καθιστούσαν υπόπτους προδοσίας και μορφοποιήθηκαν σε επιθετικότητα τον 19ο αιώνα, αλλά αυτό συνέβη «στο πλαίσιο του σκληρότερου οικονομικού ανταγωνισμού, που επιβαρύνθηκε από τη δανειοδοτική δραστηριότητα των Εβραίων», ενώ και σε ένα νεότερο κείμενό της η Ευθυμίου «αρνείται τη χρήση του όρου 'αντισημιτισμός' ως μη γόνιμου για τους ερευνητικούς της στόχους...» [1] Αλλά είναι μόνον κατά τη δεκαετία του 2000 που εμφανίζεται ένα συγγραφικό/ εκδοτικό ενδιαφέρον. Από το 2005 και μετά, δε, αρχίζει να εξαπλώνεται και ένας λόγος ενάντια στον αντισημιτισμό σε έντυπα και βιβλία ο οποίος σαν πηγή δεν έχει μόνον την κινηματική δραστηριότητα στον ευρύτερο αντιφασιστικό χώρο, αλλά και ένα αναπτυσσόμενο φιλελεύθερο μπλοκ.

Φυσικά, ο φιλελεύθερος λόγος ενάντια στον αντισημιτισμό χαρακτηρίζεται από κάποιες προφανείς ιδεολογικές συνέπειες που φέρει μαζί του εν γένει ο φιλελευθερισμός: α) αρνείται την ύπαρξη του εθνικού κράτους στο σήμερα ως ενός βασικού φορέα του αντισημιτισμού και διαχωρίζει αυθαίρετα τον 'κακό εθνικισμό' από το 'καλό κράτος' που (θα έπρεπε να) διασφαλίζει την κοινωνική αρμονία μεταξύ των πολιτών κάθε θρησκευόμενου, χρώματος μπλα-μπλα και β) βγάζει λόγο για τον αντισημιτισμό σαν να είναι μια άποψη δίπλα σε άλλες, σαν να είναι μία θέση, μια κατάσταση, ένα χόμπι εν τέλει δίπλα σε χίλια δυο άλλα. Πρόβλημα που είχε επισημάνει και ο Σαρτρ στο γνωστό του βιβλίο για τον αντισημιτισμό. [2] Αλλά επίσης ο φιλελευθερισμός αντιλαμβάνεται τον αντισημιτισμό σαν μια οπισθοδρομική ρητορική, δείγμα συνειδησης ανθρώπων που δεν έχουν περάσει όλα τα στάδια του πολιτισμού.

Για λόγους σαν κι αυτούς ο σύγχρονος φιλελευθερισμός, στο μέτρο που συνδέεται με τη δεξιά, όπως π.χ. στη Γαλλία με τον P.A. Taguieff, θεωρεί κύρια πηγή αντισημιτισμού σήμερα, αφενός τους ισλαμιστές αφεντέρου την αριστερά, ενσωματώνει δηλαδή την ενασχόληση με τον αντισημιτισμό στο πλαίσιο μιας καθαρά δεξιάς ατζέντας. [3] Κοινή παράμετρος των δύο αυτών προσδιορισμένων πηγών-φορέων του αντισημιτισμού είναι η βία. Αλλά ο Taguieff πέραν του ότι συνθέτει την ατζέντα ενάντια στον αντισημιτισμό με βάση έναν κοινό 'εξωτερικό' και έναν κοινό 'εσωτερικό αυθρό' για την Ευρώπη, προτείνει και τον όρο 'εβραϊοφοβία' έναντι αυτού του 'αντισημιτισμού', με αποτέλεσμα να ψυχολογικοποιεί και να εξατομικεύει τον αντισημιτισμό, σχεδόν σαν μία άποψη ή μια συναισθηματική κατάσταση ανάμεσα σε άλλες. Διάφοροι έλληνες καθηγητές, βέβαια, κάνουν ουρά αντιγράφοντας παρόμοιες αντιλήψεις, συνδέοντας τις πρόσφατες αντισημιτικές βεβηλώσεις σε εβραϊκά νεκροταφεία με τη βία π.χ. που προέκυψε στους δρόμους της πόλης κατά τον Δεκέμβριο του 2008, επιχειρώντας ανιστορικές και αποπολιτικοποιημένες, δηλαδή συναινετικές προς την κυρίαρχη ιστορία και πολιτική, συνδέσεις μεταξύ της νεοναζιτικής βίας και της βίας που εξαπολύθηκε σε απάντηση προς το κράτος και την αστυνομία από τους μετανάστες και ντόπιους πιασικάδες το 2008. [4]

Από την άλλη, ακόμη και στο μέτρο που ο φιλελεύθερος λόγος αποστασιοποιείται από την ταύτισή του με αυτό τον καθαρά δεξιό κρατικό λόγο, παραμένει ένα μητελέες εγχείρημα, περισσότερο αναπαγωγής παρά καταπολέμησης του αντισημιτισμού. Ο Robert Fine έχει δείξει πως οι φιλελεύθερες σχολές που εκκινούν από τον Rawls, τον Habermas και τους Gilroy-Solomos η καθεμία έχει πάρει μια τέτοια κατεύθυνση σήμερα που τουλάχιστον δεν δικαιώνει την ενάντια στον αντισημιτισμό στάση των πρωτεργατών της. [5]

[1] Ευθυμίου Μ. (1992), Εβραίοι και Χριστιανοί στα Τουρκοκρατούμενα Νησιά του Νοτιοανατολικού Αιγαίου. Οι δύσκολες στιγμές μιας γόνιμης συνύπαρξης, Αθήνα. Βλ. και Μπενβενίστε Ρίκα, 'Για την Ιστορία των Εβραίων της Ελλάδας' στο Ιστοριογραφία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002, τ. Β', Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 2004, Αθήνα, σ. 315-326.

[2] Σαρτρ Ζαν Πωλ (2006), Στοχασμοί για το Εβραϊκό Ζήτημα, μτφ: Α. Σαμαρτζής, Βιβλιοπωλείον της Εστίας: Αθήνα.

[3] P. A. Taguieff, Alain Finkelkraut (2005), Jew. Η νέα εβραϊοφοβία. Στο όνομα του άλλου, Πόλις: Αθήνα.

[4] Βλ. αναλύσεις που έχουν παρουσιαστεί κατά καιρούς από τους Ανδρέα Πανταζόπουλο και Δημήτρη Ψυχογιό. Στην περιγραφή του βιβλίου του τελευταίου Η πολιτική βία στην ελληνική κοινωνία, Επίκεντρο, 2013, διαβάζουμε «Η ανάλυσή του επικεντρώνεται στη μεταπολιτευτική περίοδο με στόχο να αποδείξει ότι η τρομοκρατία, οι αιματηρές συγκρούσεις διαδηλωτών-αστυνομίας, η "δίκαιη οργή", οι συνεχείς καταλήψεις και καταστροφές, ακόμα και η απειλητική ενίσχυση των νεοναζι, δεν εξηγούνται από την "υλική βάση", από τις κοινωνικές συνθήκες. Την αιτία πρέπει να την αναζητήσουμε στην κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας: η πολιτική βία διαιωνίζεται επειδή αποθεώνεται η πολεμική βία των πραγματικών ή φανταστικών προγόνων μας.»

[5] Ο Fine διακρίνει μεταξύ τριών αξόνων του ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού που ξεκινάει από τις θεωρίες της 'Μεταεθνικής Ευρώπης' του Habermas, της 'Παγκόσμιας Ένωσης Τάξης' μέσω της επέκτασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του Rawls και της 'Ενότητας των Αντιρατσισμών' των Gilroy και Solomos. Ωστόσο, στιγματίζει ότι και οι τρεις έλαβαν αντισημιτική κατεύθυνση στην πορεία τους και ειδικά πάνω στο ζήτημα της μορφής του αντισημιτισμού ως 'αντισημιτισμού'. Συγκεκριμένα, πως η χαμηρομισανή δέσμευση στον ευρωπαϊκό αναστοχασμό γύρισε στην άλλη πλευρά του νομίσματος, σήμερα, όλη η Ευρώπη να προβάλλει στο Ισραήλ το αποικιοκρατικό παρελθόν της. Μολονότι υπάρχουν πολλά κράτη στον πλανήτη που δεν δίνουν καμία σημασία στα ανθρώπινα δικαιώματα, η στρατηγική του Rawls δεν απέτρεψε το γεγονός το Ισραήλ να συνεχίζει να απεικονίζεται ως το κατεχθέν 'κράτος-παρίας'. Και, τέλος, η μερικότητα των επιμέρους αντιρατσισμών δεν ξεπεράστηκε εν τέλει με στόχο μια 'διευρυμένη συνείδηση' (Arendt) αλλά μάλλον κατέληξε σε έναν ανανεωμένο στενό και εγωιστικό επαρχιωτισμό γύρω από τα 'δικά μας ζητήματα'. Ο Fine βέβαια παρόλο που καταλήγει ότι δεν μπορούμε να επιστρέψουμε πίσω στις φιλελεύθερες έννοιες για να πολεμήσουμε τον αντισημιτισμό σήμερα, προτείνει μεταξύ άλλων να χτίσουμε έναν νέο... ουμανισμό. Fine Robert (2012), Conceptual Issues in Racism and Antisemitism: Connecting Sociologies, στο 12ο συνέδριο του RN31 Racism, Antisemitism, Ethnic Relations, Πράγα.

«Η φιλελεύθερη τάση με μια τέτοια στρατηγική προσπαθεί να κατοχυρώσει τη σύνδεση της ελληνικής εθνικής συνείδησης και του αντισημιτισμού πάνω σε μια ανιστορική και αποπολιτικοποιημένη βάση.»

Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο φιλελεύθερος λόγος εντοπίζει τις πηγές και τους φορείς του αντισημιτισμού σε τμήματα της ελληνικής οπισθοδρομικής κουλτούρας, της λαϊκής νοοτροπίας, της σκοταδιστικής πολιτικής της εκκλησίας και πάει λέγοντας, αφήνοντας πάντα στο απυρόβλητο βέβαια τον ευρέως διαδεδομένο κοινωνικό αντισημιτισμό αλλά ακόμη περισσότερο το ίδιο το κράτος. Και μόνο ότι επιχειρείται ανάλυση του αντισημιτισμού, βγάζοντας απ' έξω το ρόλο του ελληνικού κράτους κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος είναι βέβαια ένα κακόγουστο αστέιο. Οι ευθύνες της Εθνικής Τράπεζας και των ελληνικών δικαστηρίων γύρω από την καταλήστευση των εβραϊκών περιουσιών, η στελέχωση του κράτους αυτού πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη γερμανική κατοχή με κάθε λογής φασιστοειδή και αντισημίτες που έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην εξόντωση των εβραίων, η αφαίρεση των ιθαγενειών εκατοντάδων ελλήνων εβραίων, όλα αυτά, λίγα μόνο από τα αποτυπώματα της θεσμικής αντισημιτικής δράσης δύσκολα θίγονται από τη φιλελεύθερη ρητορική, εκτός αν αναφερθούν κάπου για να ειπωθεί αμέσως μετά ότι τότε είχαμε να κάνουμε βέβαια με ένα ελληνικό κράτος που ακόμη 'δεν είχε εκσυγχρονιστεί αρκετά' και άλλες παρόμοιες βλακείες. Με λίγα λόγια, το να μη βλέπουν οι φιλελεύθεροι τη συνέχεια του κρατικού αντισημιτισμού από την αθώωση των εμρηστών του Κάμπελ το 1931, την απαλλαγή Μέρτεν το 1959, την απαλλαγή του αντισημίτη δολοφόνου της Ρώμης το 1982, μέχρι την αθώωση του νεοναζι Κ. Πλεύρη το 2009 δεν είναι πρόβλημα άρασης, αλλά πρόβλημα της δικής τους πολιτικής ταυτότητας και των επιδίκων της.

Ο κανόνας είναι λοιπόν, μέχρι στιγμής, πως οι σύγχρονοι αριστεροί φιλελεύθεροι θέτουν ως κύριες πηγές του σύγχρονου ελληνικού αντισημιτισμού αφενός τη συνωμοσιολογική σκέψη και τις κάθε είδους 'οπισθοδρομικές μισαλλοδοξίες' της ορθόδοξης Εκκλησίας, αφετέρου εντάσσουν τις αντισημιτικές εκδηλώσεις στο πλαίσιο της καθυστέρησης της Ελλάδας σε σχέση με τα σύγχρονα δυτικά ευρωπαϊκά κράτη που ξέρουν πώς να αντιμετωπίζουν τη συλλογική τους μνήμη, τις πολιτικές τους κ.τ.λ. [6] Οι φιλελεύθεροι που είναι, διαχωρίζουν τον εθνικισμό, τις σκοταδιστικές παραδόσεις, τον ανορθολογισμό και την κληρονομιά της εκκλησίας από το παρόν του 'δυτικού κράτους-ελλάδα' μην μπορώντας βέβαια να δούνε στο ρόλο της εκκλησίας τίποτε άλλο παρά μια ξεχασμένη ιστορική σύνδεση που πια δεν έχει λόγο ύπαρξης και μέλλον. Πρόκειται για μια θέαση της ιστορίας δίχως βάρος και υλικότητα και η οποία μάλιστα είναι αρκετά της μόδας τελευταία. Να εξηγήμαστε φυσικά: ο αντισημιτισμός της ελληνορθόδοξης εκκλησίας είναι ακραιφνής, ωμός και δηλητηριώδης. Μόλις στις 11 του περασμένου Φλεβάρη ο ηγούμενος Μεθόδιος σε μια σύναξη 'ενάντια στην κάρτα του πολίτη' (για να μην πούμε για τα εκατοντάδες σχόλια στο παρελθόν του μητροπολίτη Πειραιώς Καλλίνικου και δεκάδων άλλων) κήρυττε με αγάπη: «*Εβραίοι! Πρόσεξε καλά Εβραίοι! Πρόσεξε γιατί ο επόμενος Χίτλερ μπορεί να είναι Έλληνας!*», μια απειλή βέβαια που στιγμάτισε ακόμα και η ηλεκτρονική εφημερίδα 'Εκκλησία Online'. Αλλά από πού κι ως που οι εκκλησιαστικοί κύκλοι δεν είναι 'κράτος'; Η από πού κι ως που δεν σπκώνονται τα τούβλα (της ελληνικής κοινωνίας) να πέσουν πάνω της όταν απειλούν με γενοκτονία αυτοί οι κύκλοι; Άρα πώς γίνεται να ξεχωρίζονται αυτοί οι 'σκοταδιστικοί κύκλοι' από το κατά τα άλλα δήθεν προοδευτικό και δήθεν φιλοεβραϊκό πόπολο και κράτος;

Η φιλελεύθερη τάση με μια τέτοια στρατηγική προσπαθεί να κατοχυρώσει τη σύνδεση της ελληνικής εθνικής συνείδησης και του αντισημιτισμού πάνω σε μια ανιστορική και αποπολιτικοποιημένη βάση. Πρώτα μια έρευνα ελλήνων ακαδημαϊκών που παρουσιάστηκε στο Βερολίνο που εντόπιζε ως σημείο σύνδεσης της αντισημιτικής σκέψης και της ελληνικής εθνικής συνείδησης το χαρακτηριστικό πως η τελευταία είναι έντονα δεκτική στη συνωμοσιολογία... έπειτα, η Άννα Φραγκουδάκη, σε ένα άλλο παράδειγμα, στιγματίζει ως υπεύθυνο σύνδεσμο μεταξύ ελληνικότητας και αντισημιτισμού 'την ιδεολογία της αρχαιολατρίας' και τους 'μύθους περί της φυλετικής μας καθαρότητας'. 'Έτσι, η Φραγκουδάκη καταλήγει πως «*η εθνική ταυτότητα που στηρίζεται σε μύθους είναι ανασφαλής και φοβική, γι' αυτό ανίκανη να ενσωματώσει την ευρωπαϊκή της διάσταση, να συγκροτήσει συμμαχίες, να διαπραγματευτεί ως ισότιμο μέλος στον ευρωπαϊκό συνασπισμό. Ο αντισημιτισμός σήμερα είναι μέρος αυτής της φοβικής ταυτότητας που στηρίζει την αξία της σε ξεπερασμένους και επικίνδυνους μύθους περί εθνικής καθαρότητας.*» [7] Ως γνήσια εκπρόσωπος της τάσης αυτής η Φραγκουδάκη κλείνει με τη μόνιμη φιλελέ επωδό 'να αλλάξει η παιδεία, να αλλάξουν οι νοοτροπίες' ώστε 'το σκιουράκι-ελληνική εθνική ταυτότητα' να πάψει να είναι 'φοβισμένο' και 'μυθομανές' και να ανταμώσει ισότιμα τα άλλα ευρωπαϊκά σκιουράκια που βλέπουν την ιστορία τους με γενναιότητα και ειλικρίνεια, όπως π.χ. το σκιουράκι του Βισύ, το σκιουράκι της Βιέννης, το σκιουράκι της Βαρσοβίας κ. ο. κ. (η ειρωνεία δικιά μας). Στον αντίποδα τέτοιων αναλύσεων, λίγοι είναι οι συγγραφείς που έγραψαν ποτέ για τον αντισημιτισμό έστω και μια γραμμή που να συσχετίσουν την αντισημιτική ιδεολογία με τα υλικά συμφέροντα κράτους και υπηκόων. Ο Αντρέας Χριστινίδης, παλιός επονίτης και μετά ανένταχτος αριστερός που ασχολήθηκε με τον ελληνικό αντισημιτισμό, μολονότι δεν ξέφυγε από τα παραπάνω πλαίσια ανάλυσης τελείως, ήταν τουλάχιστον ένας από τους λίγους που ορίζανε με σαφήνεια πως η ελληνική εθνική ιδεολογία, κατά κύριο λόγο ταυτιζόμενη με τον αντιτουρκισμό, αποτελεί μια ιδεολογία πολέμου και ότι οι ρίζες του ελληνικού αντισημιτισμού θα έπρεπε να αναζητηθούν στις ίδιες ράγες, έστω κι αν πρόκειται για έναν πληθυσμό στον οποίο έπρεπε να διεξαχθεί ένας πόλεμος 'εσωτερικού χαρακτήρα'. [8]

Ήδη από τα παραπάνω θα έγινε αντιληπτό πως η ιδιαιτερότητα αυτής της σειράς κειμένων είναι ότι θα εστιάσουν εξίσου στο ρόλο της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού κράτους στις αντισημιτικές πολιτικές και εγκλήματα του 19ου και του 20ου αιώνα. Στο πρώτο κείμενο που ακολουθεί παρακάτω ασχολούμαστε πιο συγκεκριμένα με τις ίδιες τις διαδικασίες και τις ιδεολογικές επιδράσεις γύρω από τη συγκρότηση του κράτους για να δούμε τι ρόλο παίζει ο αντισημιτισμός σε αυτές. Πρόκειται για διαδικασίες και ιδεολογικές αναφορές που εκτείνονται σε ένα μεγάλο χρονικό φάσμα που εκκινεί από το τέλος του λεγόμενου αιώνα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού (1688-1789) και εκτείνεται μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, μέσα σε μια εποχή όπου οι παλιές αυτοκρατορίες καταρρέουν για αναδυθούν τα νέα εθνικά κράτη και οι ανά τους αστικές τάξεις που τα στηρίζουν. Συγκεκριμένα στο κείμενο αυτό η αφήγηση θα ξεκινήσει λίγα χρόνια πριν το 1770, την αποτυχημένη ελληνική εξέγερση των 'Όρλωφικών' για σταματήσει στα 1864 λίγο πριν την προσάρτηση των Επτανήσων στο ελληνικό βασίλειο. Η περίοδος αυτή, όπως την ξεχωρίσαμε, ουσιαστικά ξεκινά και τελειώνει με δύο ρωσοτουρκικούς πολέμους, λίγο-πολύ παγκόσμιους για τα δεδομένα της εποχής, που έπαιξαν κρίσιμο ρόλο και για τα συμφέροντα των οπαδών της ιδέας του ελληνικού κράτους. [9]

Της νύχτας τα καμώματα βλέπει ο δήμος χαλανδρίου και στεναχωριέται.
 'Ετσι, από το 'ο κανιβαλισμός ανήκει στις διατροφικές μας συνήθειες - πάμε να φάμε αντισημίτες'
 (και τα πόσα άλλα συνθήματα κοσμούν τον περίβολο του ΚΕΠ Χαλανδρίου),
 οι υπεύθυνοι προσπάθησαν να σβήσουν μόνο τη λέξη 'αντισημίτες'
 (ακόμα και ο 'κανιβαλισμός' πιο προσφιλής τους φάνηκε).
 Το συνεργείο καθαρισμού επιλήφθηκε το πρωί της επομένης...

Μια στραπατσαρισμένη επανάσταση.

Δεν ξέρουμε αν φαίνεται παράδοξο σε κάποιους αλλά η ιστορία του ελληνικού αντισημιτισμού – πριν τη δημιουργία του ελληνικού κράτους – τρέχει παράλληλα με την ιστορία του ντόπιου Διαφωτισμού. Δεν είναι παράδοξο, όμως, αν σκεφτούμε ότι ο διαφωτισμός γενικά υπήρξε ένα σώμα ιδεών, που έχουμε μάθει να το σκεφτόμαστε σαν ένα σώμα ιδεών τελειώς ξέχωρων από τις άλλες κοινωνικο-πολιτικές διεργασίες της εποχής. Πράγματι, στον περίφημο αιώνα του διαφωτισμού είναι που εμφανίζονται όλες αυτές οι μεγάλες ιδέες για την διάκριση των εξουσιών, την ελευθερία, την ισότητα, τη δικαιοσύνη, την κατάργηση των βασιανιστηρίων και της θανατικής ποινής κ.τ.λ. Αλλά είναι επίσης σε αυτόν τον ίδιο αιώνα και συχνά από τα ίδια στόματα που εξέφρασαν όλες αυτές τις ιδέες που εκφράζονται οι πολεμικές υπέρ της ανάδυσης των εθνικών κρατών, απέναντι π.χ. στο μοντέλο διακυβέρνησης του Σουλτάνου στην Οθωμανική αυτοκρατορία, οι αστικές τάξεις της Ευρώπης αποκτάνε τα πολιτικά και κοινωνικά προνόμια τους όλο και περισσότερο έναντι των βασιλέων και με μοχλό τη διάδοση του εμπορίου και την τεχνική εξέλιξη ανακαλύπτουμε και διαχειρίζονται σε όλο και βαθύτερο επίπεδο τα ταξίδια τους, ή τις κατακτήσεις τους, εκτός Ευρώπης.

Σε επίπεδο ιδεολογικό το έθνος-ελλάδα είναι μπλεγμένο σε αυτούς τους λόγους. Οι ευρωπαίοι διαφωτιστές σικαίνονται τον σουλτάνο και ταυτίζονται από καιρό με την αρχαιοελληνική παράδοση. Προβάλλουν έτσι στην περίπτωση της Ελλάδας τη σκλαβιά ενός δυτικού λαού και εδάφους από τη βάρβαρη αλλοτρίωση της οθωμανικής ανατολίτικης παράδοσης που μας κληρονόμησε αυτή η μισητή (οθωμανική) αυτοκρατορία. Το πράγμα καθόλου παράδοξα, όμως, κουμπώνει και με τα συμφέροντα της εξωτερικής πολιτικής των δυτικών κρατών. Επιθυμούν τη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας ή τουλάχιστον τη σταδιακή αποδυνάμωσή της σε καίρια στρατηγικά σημεία (βλέπε Στενά Βοσπόρου, Μεσόγειος κ.τ.λ.), στα οποία Άγγλοι και Γάλλοι παλεύουν την ηγεμονία τους. Το μέγα αντίπαλο δέος εξ Ανατολών για τον Σουλτάνο είναι η Ρωσική Αυτοκρατορία των Τσάρων, η οποία ως ένα βαθμό είναι σύμμαχος (ως εχθρός τους εχθρού του Σουλτάνου). Ωστόσο, ο νοτιοβαλκανικός ανταγωνισμός μεταξύ Ρώσων από τη μια και Άγγλων-Γάλλων από την άλλη, για δύο τουλάχιστον αιώνες,

μέχρι και την Οκτωβριανή Επανάσταση και το τέλος του επεισοδίου 'οι Έλληνες στη Σμύρνη', εκτυλίσσεται γύρω από το κατά πόσο θα αφεθεί να καταρρεύσει η οθωμανική αυτοκρατορία αλλά κατά πόσο θα αφεθεί η Ρωσία να κατέβει ως επιρροή στη θάλασσα. Δεν θέλουν να κατέβει η Ρωσία στη θάλασσα και προσπαθούν να χτυπήσουν τις κινήσεις της που προετοιμάζουν μια τέτοια συνθήκη.

Μέσα σε αυτό το αρκετά συνοπτικό ιστορικό φόντο είναι ίσως πιο ξεκάθαρο πλέον γιατί όταν δημιουργείται το ελληνικό κράτος, τα τρία κόμματα που ανταγωνίζονται στην εξουσία είναι το 'ρωσικό', το 'αγγλικό' και το 'γαλλικό'. Πενήντα χρόνια πριν δημιουργηθεί, ωστόσο, το ελληνικό κράτος, με αφορμή τη λεγόμενη 'επανάσταση του 1821', είχε γίνει μια άλλη απόπειρα να δημιουργηθεί ανεξάρτητο ελληνικό κράτος στα 1770. Μια προσπάθεια που ξεκίνησε με την έγκριση της Αικατερίνης Β' της Ρωσίας και υπό την στρατιωτική επίβλεψη των αδερφών Ορλώφ που στρατολογήσαν με ρωσικά κονδύλια ναυτικό και πεζικό στην Ιταλία και την Ελλάδα. Την ίδια εποχή, η εβραϊκή παρουσία στην Ελλάδα δεν είναι μεγάλη, πλην της Θεσσαλονίκης όπου έχουν καταφθάσει ήδη από τις αρχές του 16ου αιώνα οι σεφαρδίτες εβραίοι από την Ιβηρική Χερσόνησο στους οποίους τίθεται το 'δίλημμα' από τους Φερδινάνδο και

[6] Πρόκειται για μια προσαρμοσμένη διατύπωση της εκδοχής του 'ατελούς εκσυγχρονισμού' της Ελλάδας... Βλέπε και το 'Ενάντια στο κράτος, τον όχλο, τους νεοναζί!' #1 του antifa negative στο παρόν τεύχος.

[7] Η σχέση του αντισημιτισμού και του ρατσισμού με την ελληνική εθνική ταυτότητα, 5 Ιουλίου 2014, της Άννας Φραγκουδάκη/ Athens Review of Books.

[8] Χριστινίδης Ανδρέας (2003), *Εχθρότητα και Προκατάληψη: Ξενοφοβία, Αντισημιτισμός, Γενοκτονία*, Ίνδικτος: Αθήνα.

[9] Από το 1568 μέχρι το 1918 Ρωσική και Οθωμανική Αυτοκρατορία έχουν συγκρουστεί ούτε λίγο ούτε πολύ με 15 (!) αμοιβαίες κηρύξεις πολέμων που διήρκησαν συνολικά 53 χρόνια μέσα σε αυτά τα 360 χρόνια. Στην περίοδο που μας ενδιαφέρει... τα 'Ορλωφικά' ξεσπάει άλλος ένας πόλεμος (1787-1792). Δεκατέσσερα χρόνια αργότερα άλλος ένας (1806-1812), στα 1828-1829 άλλος ένας και στα 1853-1856 εκτυλίσσεται βέβαια ο γνωστός Κριμαϊκός Πόλεμος.

Ισαβέλλα να εκχριστιανιστούν ή να εγκαταλείψουν την Ισπανία και την Πορτογαλία. Οι εβραίοι της Ισπανίας μετά το 1492 εγκαθίστανται λοιπόν μαζικά στη Θεσσαλονίκη και την Ιστανμπούλ εκμεταλλευόμενοι τις οικονομικές ευκαιρίες, τη θρησκευτική ανεκτικότητα και τα κίνητρα εγκατάστασης που πρόσφεραν οι σουλτάνοι. Στην υπόλοιπη Ελλάδα υπάρχουν οι ελληνόφωνες ρωμανιώτικες εβραϊκές κοινότητες σχεδόν από πάντα οι οποίες όμως είναι μειοψηφικές και σε ελάχιστες πόλεις, όπως π.χ. τα Ιωάννινα έχουν σημαντικό ρόλο στην πόλη.

Τις δεκαετίες του 1770 ο ελληνικός διαφωτισμός καθόλου παράδοξα λοιπόν εξελίσσεται παράλληλα με τα συμφέροντα ορισμένων ελληνόφωνων και ορθόδοξων κοινωνικών ομάδων που αναγνωρίζουν εαυτούς ως έλληνες, να φτιάξουν το εθνικό τους κράτος. Ένας συγκεντρωμένος πυρήνας αυτών των ανθρώπων βρίσκεται στην Πελοπόννησο αλλά όχι αποκλειστικά εκεί. Πρόκειται για τοπικούς άρχοντες στην ουσία σε μικρές πόλεις της εποχής, όπως π.χ. η Μάνη. Ανθρώπους που συγκεντρώνουν πλούτο, τρέχουν εμπορικές διαδρομές, έχουν άλλους ανθρώπους στη δούλεψή τους, μπορούν να υπερασπιστούν (και ένοπλα) τις περιουσίες τους και σε κάποια φάση καταλαβαίνουν ότι καλύτερο θα ήταν να μην πληρώνανε οι ίδιοι φόρους στην Υψηλή Πύλη αλλά να πληρώνουν άλλοι φόροι σε αυτούς. Αυτοί εκπροσωπούν ένα είδος ελληνικής αστικής τάξης σε εμβρυακή κατάσταση. Από την άλλη, ένας πυρήνας ανθρώπων συσπειρώνεται στα στέκια της ελληνορθόδοξης εκκλησίας που τότε ελέγχεται από το Πατριαρχείο στο Φανάρι. Το Άγιο Όρος που οι Οθωμανοί το αφήνουν να λειτουργεί ανενόχλητο, είναι ένα κλασικό τέτοιο στέκι και λειτουργεί σαν ορμητήριο τόσο των ανθρώπων που σχεδιάζουν ένα μελλοντικό ελληνικό κράτος όσο και σαν πόλος συσπείρωσης των μορφωμένων της εποχής. Οι ιδέες του ελληνικού διαφωτισμού συναντιούνται κεντρικά με το Άγιο Όρος. Βλέποντας τα στέκια και τις ιστορίες ζωής του καθενός από αυτούς τους εκπροσώπους του ελληνικού διαφωτισμού αλλά και τους 'πατέρες του γένους' καταλαβαίνουμε έτσι λίγο καλύτερα το κοινωνικό μάρφωμα που έφερε στο προσκήνιο την ιδέα της συγκρότησης ενός ελληνικού κράτους. Όταν για παράδειγμα ο Ρήγας ο Βελεστινλής σκοτώνει έναν τούρκο αξιωματούχο στο Βελεστίνιο, το κρησφύγετό του θα είναι το Άγιο Όρος. Ο διαφωτιστής Ευγένιος Βούλγαρης επίσης, που μετέφρασε και διέδωσε κλασικά βιβλία των διαφωτιστών στα ελληνικά (Νιούτον, Χομπς, Λάιμπνιτς και Λοκ μεταξύ άλλων), ήταν ένας άνθρωπος που δίδαξε από το 1753 στην Αθωνιάδα Ακαδημία του Αγίου Όρους, σε μια σχολή που παρεμπιπτόντως είχε ιδρύσει η Μονή Βατοπεδίου. Ο Ρήγας εκδίδει παράνομα στην Ευρώπη τη Μεγάλη του Χάρτα που δεν είναι τίποτα άλλο από μια σειρά δώδεκα χαρτών που εκφράζουν την επιρροή του Ελληνισμού στον κόσμο. Το τέλος του θα είναι η θανάτωσή του από τους Οθωμανούς στο Βελιγράδι ως υπόπτου για κατασκοπεία εις βάρος των Τούρκων και εκ μέρους του Ναπολέοντα.

Την ίδια εποχή στο ελληνορθόδοξο στρατόπεδο, ο Πατριάρχης Σεραφείμ ο Β', με καταγωγή από την Ήπειρο, που διηύθυνε το πατριαρχείο του Φαναρίου στην Ιστανμπούλ, καθαιρείται το 1761 από τον σουλτάνο Μουσταφά τον Γ' και εξορίζεται στο Άγιο Όρος. Από εκεί λέγεται ότι δρα υπέρ της εξέγερσης των ελλήνων, ενώ το 1769, μεσούντος του ρωσοτουρκικού πολέμου, καλεί τους Έλληνες να συμμετάσχουν στην επανάσταση που ξεσπά στην Πελοπόννησο και καταστέλλεται το 1770. Μετά την αποτυχία

διάδοσης της επανάστασης, ο Σεραφείμ θα εγκατασταθεί στο Κίεβο όπου και θα πεθάνει το 1779. Ο Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779) ήταν ελληνορθόδοξος μοναχός που θήτευσε για δέκα χρόνια στο Άγιο Όρος. Το 1759 με εντολή του Σεραφείμ Β' εγκατέλειψε το Άθως για να ξεκινήσει την εκστρατεία του. Ο Πατροκοσμάς, όπως ήταν επίσης γνωστός, τόνιζε τη σημασία της διάδοσης της ελληνικής γλώσσας και στα 16 χρόνια της περιοδείας του στη Μακεδονία και κυρίως την Ήπειρο κατάφερε να ιδρύσει 200 ελληνόγλωσσα, ορθόδοξα σχολεία ασκώντας ισχυρή κριτική στην ομιλούμενη αλβανική και διαδίδοντας την αντίληψη πως τα ελληνικά είναι η γλώσσα της χριστιανικής εκκλησίας. «Όποιος χριστιανός άνδρας ή γυναίκα υπόσχεται μέσα εις το σπίτι του να μην κουβεντιάζει αρβανίτικα, ας σηκωθεί απάνω να μου το ειπή και εγώ να πάρω όλα του τα αμαρτήματα εις τον λαιμό μου από τον καιρό οπού εγεννήθη έως τώρα...», φέρεται να κηρύττει ο Κοσμάς μεταξύ άλλων. Αντίστοιχα, Ρήγας Φεραίος και Νεόφυτος Δούκας προπαγανδίζουν την επικράτηση της ελληνικής γλώσσας έναντι της βλάχικης σε άλλες περιοχές της Μακεδονίας με δημόσιες παρεμβάσεις τους. Έτσι χιτίζεται σιγά-σιγά η συνείδηση πως η ελληνικότητα συνίσταται στην κοινή βάση της ελληνικής γλώσσας και της ορθόδοξης πίστης με έδαφος βέβαια αρκετά ακαθάριστο προς το παρόν, πλην της Πελοποννήσου, της Στερεάς, της Ηπείρου και της Μακεδονίας, όπου αποτελούν τα κυρίως πεδία δράσης.

Η μεγαλύτερη ίσως επιτυχία του Κοσμά του Αιτωλού στην Ήπειρο, σε οικονομικό επίπεδο, ήταν ότι κατάφερε να χτυπήσει το εβραϊκό εμπόριο της πόλης των Ιωαννίνων επιτυγχάνοντας τη μεταφορά του παζαριού της πόλης από μέρα Κυριακή σε Σάββατο, μέρα αργίας κατά την εβραϊκή θρησκεία. Σε αντάλλαγμα οι Ηπειρώτες έμποροι χρηματοδοτούσαν τα ιεροδιδασκαλεία του. Ο Κοσμάς ο Αιτωλός πατάει βέβαια πάνω σε μια ήδη υπάρχουσα παράδοση αντι-εβραϊκών αισθημάτων στην ελληνορθόδοξη εκκλησία. Ο μοναχός Ευθύμιος στο 'Χρονικού του Γαλαξιδιού' το 1703 μιλάει για το «παράνομο γένος των Εβραίων», ενώ ο Μάξιμος ο Πελοποννήσιος γράφει για το «μισόχριστον των Ιουδαίων πονηρόν γένος», που «εσούβλισε [χριστιανούς] και ζωντανούς έψησεν, άλλους δε εις πυρκαϊάν κατέκαυσεν, άλλους από κρεάργας εκρέμασε...» το 1611. Το 1760, ο Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ο εξ Εβραίων, έγραψε την 'Ανατροπήν της θρησκείας των Εβραίων και των εθίμων αυτών'. Η δολοφονία του Χριστού, μολοντί εβραίος και αυτός, βαραίνει επίσης τους εβραίους... εν είδει προπατορικού αμαρτήματος. Τους εβραίους συνοδεύανε επίσης τα στερεότυπα περί τοκογλύφων που ρουφάνε το αίμα του λαού.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός και το σινάφι του, όπως και γενικότερα οι (παρα)εκκλησιαστικοί κύκλοι της Πελοποννήσου πριν τα 'Ορλωφικά', συνδυάζουν τα παραπάνω αντι-εβραϊκά αισθήματα με την αναβίωση χιλιαστικών προφητειών και συγκεκριμένα αυτής που 'έβλεπε' πως η 'κάθοδος του ξανθού γένους' (σ.σ. στη μεσόγειο, στα βαλκάνια κ.τ.λ.) θα φέρει τα πάνω-κάτω, θα απελευθερώσει το ελληνικό γένος και θα διαλύσει τους Οθωμανούς. Είναι προφανές ότι οι προφητείες δρύνε στρατηγικά ως αυτοεκληρούμενες προφητείες που ενθαρρύνουν τους ελληνόφωνους ορθόδοξους χριστιανούς να εξεγερθούν με ρωσική βοήθεια ενάντια στον σουλτάνο. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι αν και μια χαρά ορθολογικούς στόχους είχε ο Κοσμάς, εργαλειοποίησε τον ανορθολογικό αντισημιτισμό για να αυξήσει το ποίμνιο και να το κάνει μάλιστα πολλές φορές να δρα και βίαια εναντίον των εβραίων της Ηπείρου, ενισχύοντας βέβαια κατά βάση τους εθνικούς στόχους των ελληνόφωνων και των ομόδοξών τους Ρώσων.

Ο μαθητής του και πρώτος βιογράφος του Σάπφειρος (Ζαφείρης) Χριστοδουλίδης ή Ραμμενιάτης, αναφέρει: «... Ο ιερός Κοσμάς επήγεν πάλιν εις τα Ιωάννινα, και πρώτον μεν εκατάπεισε τους χριστιανούς να μεταβάλουν το κοινόν παζάρι από την Κυριακήν εις το Σάββατον, το οποίον τους επροξένησε (στους Εβραίους) μεγίστην φθοράν. Δεύτερον τους εκήρυξε δια φανερούς εκθρούς, και ότι είναι έτοιμοι κάθε καιρόν να κάνουν κάθε κακόν εις τους χριστιανούς. Τρίτον, θέλοντας να βγάλει από τας κεφαλάς των χριστιανών τας μακράς φούντας και τα τσιαούτα, τα οποία όλα ηγόραζον από τους Εβραίους, τους εδίδασκε πως είναι ακάθαρτα, ότι επί τούτου δια τους χριστιανούς οι θεοκτόνοι τα μολύνουσι, και να μη τα αγοράζωσι ολότελα.» Στην Διδαχή Δ' προπαγανδίζεται η αντισημική συκοφαντία αίματος πως οι Εβραίοι έπιναν το αίμα μικρών παιδιών αλλά και ότι μαγάριζαν το κρέας που πουλούσαν σε χριστιανούς κατοικούντας το προηγούμενως. Ο Αιτωλός εικαστικός Χρήστος Καπράλος θυμάται στην «Αυτοβιογραφία» του τη μάνα του να του λέει: «Έχω ακούσει πως υπάρχουν γέροι Εβραίοι που πίνουν το αίμα των παιδιών.» [10] Όλα αυτά συμβαίνουν 40-50 χρόνια πριν δημιουργηθεί το ελληνικό κράτος, με αφορμή τη λεγόμενη 'επανάσταση του 1821' και ενσωματώνονται σε ένα πλαίσιο διάδοσης του ελληνικού εθνικισμού και της προσπάθειας δημιουργίας ελληνικού κράτος το 1770. Μια προσπάθεια που ξεκίνησε με την έγκριση της Αικατερίνης Β' της Ρωσίας και υπό την στρατιωτική επίβλεψη των αδερφών Ορλώφ. Ωστόσο, το 'ξανθό γένος' δεν βοηθά τους έλληνες όσο θα ήθελαν. Η εξέγερσή τους καταστέλλεται αμέσως. Ο Κοσμάς επιτέλους συλλαμβάνεται στο Μπεράτι και εκτελείται από τους Οθωμανούς το 1779 ως ύποπτος πράκτορας της Ρωσίας, ενώ βέβαια κάποιοι συνοδοιπόροι και μαθητές του διαδίδουν πως για την κατάδοσή του στους Οθωμανούς ευθύνονται εβραίοι των Ιωαννίνων. Το 1961, για την ιστορία, ο Κοσμάς ανακηρύχθηκε άγιος της ορθόδοξης εκκλησίας.

1821. Το Άλλο μισό του ελληνικού έθνους...

Η κατάσταση στην Μακεδονία, στις αρχές του παραγμένου αυτού 19ου αιώνα, δεν είναι καλύτερη σε επίπεδο αντιεβραϊσμού. Το 1817 εκδηλώνεται στην περιοχή ένας βίαιος χριστιανικός προσηλυτισμός κατά την διάρκεια του οποίου πολλοί εβραίοι συλλαμβάνονται με σκοπό τα λύτρα και όταν αυτά πολλές φορές δεν καταβάλλονται τότε τους λιθοβολούν ή τους ξυλοκοπούν μέχρι θανάτου. Ο αντιεβραϊσμός όσο πλησιάζουμε όμως στο 1821 θα συνδέεται όλο και πιο κεντρικά με την εθνική υπόθεση των ελλήνων. Η δεύτερη προσπάθεια των ελληνοφώνων ορθόδοξων να στήσουν κράτος λαμβάνει, βέβαια, το 1821. Αυτή τη φορά η Ρωσία δεν παίζει τον πρωταγωνιστικό ρόλο που έπαιξε το 1770, καθώς βρίσκεται σε ένα είδος ευκαιριακής συμμαχίας με τον σουλτάνο, και το Πατριαρχείο άρα, επίσης, είναι αρκετά διστακτικό προς τέτοιες κινήσεις. [11] Από τον συνδυασμό διάφορων δυνάμεων, ωστόσο, που έχουν να κάνουν με τη συσπείρωση Ρώσων φιλελλήνων από τη Μόσχα ή ελλήνων ομογενών της Οδησού, τις συμμαχίες στην Πελοπόννησο με ορσίσβιες ομάδες Αρβανιτών, την ωρίμανση της ιδέας της εξέγερσης, κ.τ.λ., η λεγόμενη επανάσταση επιτυγχάνει και ο σουλτάνος αδυνατεί να την καταστείλει άμεσα.

Ο Δερτιλής που γράφει την ιστορία του ελληνικού κράτους θέτει ως πρώτο λόγο επιτυχίας της επανάστασης τα... ψυχικά θεμέλια του ελληνικού πατριωτισμού και έπειτα βέβαια αναφέρει και την «πραγματική, εντελώς υλική ανάγκη του ελληνικού κρατιδίου για επαρκή εδάφη και για πυκνότερο πληθυσμό, [μια] ανάγκη επιβίωσης απλή, κατανοητή, ευνόητη.» [12] Σε αυτό το πλαίσιο, ο Δερτιλής αναφέρει

και το γεγονός ότι οι άνθρωποι που αποτέλεσαν το αρχικό ελληνικό κράτος προσέφεραν στα πλαίσια της συμμαχίας τους που επεδίωκαν με την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος το στάτους «της κρατούσης θρησκείας του Κράτους», κίνηση που τους έφερε εν είδει ανταλλάγματος τη στήριξη στην... επανάσταση. Η επικράτηση των ελλήνων στα πλαίσια ενός εγχώριου οικονομικού ανταγωνισμού ήταν ένα ακόμα πεδίο, σύμφωνα με τον Δερτιλή, που βοήθησε την επανάσταση. [13] Φυσικά, ούτε κουβέντα για εκθρόνιτες απέναντι σε άλλα θρησκευόμενα ή γλώσσες.

Σε αυτή τη φάση της ελληνικής επανάστασης είναι αξιοσημείωτο πως είναι προφανής η επικοινωνία του ελληνικού αντι-εβραϊσμού με τον αντι-εβραϊσμό που αναπτύσσεται στην ομόδοξη Ρωσία, τόσο από ομογενείς όσο και από Ρώσους. Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ελληνική κοινότητα στην Οδησού το παλιό μίσος εναντίον των εβραίων για 'τη δολοφονία του χριστού' αναζωπυρώνεται με την καταγγελλόμενη εμπλοκή των εβραίων στην Ιστανμπούλ στη δολοφονία του Πατριάρχη από τους Τούρκους. Ο Γρηγόριος ο Ε' δολοφονείται την επομένη του Πάσχα του 1821 για την εμπλοκή του στην ελληνική επανάσταση. Τρεις εβραίοι κατηγορήθηκαν από τους έλληνες ότι αγόρασαν το πτώμα του πατριάρχη και το περιέφεραν στους δρόμους της πόλης εξευτελιστικά. Η ρωσική εκκλησία οργανώνει έκτοτε αιματηρά αντιεβραϊκά πογκρόμ κάθε πάσχα και χριστούγεννα υπό την επίβλεψη της Οχράνα. Οι έλληνες της Οδησού τον Ιούλιο του 1821 ξεκινούν εξέγερση ενάντια στην εβραϊκή συνοικία της πόλης. Στην Ελλάδα βέβαια το έθιμο του 'καψίματος του Ιούδα' που συντηρεί με ζέση ο Κοσμάς ο Αιτωλός στην εποχή του, επί των ημερών της επανάστασης και με αφορμή τις φήμες για τον εξευτελισμό του πτώματος του πατριάρχη, λαμβάνει μορφή πανελλαδικής αντιεβραϊκής εξόντωσης. Το έθιμο επιζεί μέχρι και σήμερα.

Μέσα από μια σειρά μαρτυριών διαφόρων ευρωπαίων που προσέτρεξαν τότε στην Ελλάδα λόγω του ρομαντικού φιλελληνισμού, ο Bernard Pierron αποτυπώνει στις σελίδες του την φρίκη της κατάληψης της πόλης και του σκοτωμού 5.000 Εβραίων. «Ο αναγνώστης είναι ελεύθερος να διαλέξει την πιο φρικιαστική περιγραφή που έχουν κάνει οι ιστορικοί για την λεηλασία των πόλεων στους βιβλικούς χρόνους, όπου σφάζανε ως και τα ζώα, και θα έχει την πιο πιστή εικόνα της κατάληψης της Τριπολιτσάς», καταθέτει ο εκ των θεμελιωτών του φιλελληνικού κλίματος στην Δυτική Ευρώπη, περιηγητής και ιστορικός Francois Rouquerville, ενώ τα λόγια του Maxime Reybaud, τα οποία παραθέτει λίγες προτάσεις μετά είναι ενδεικτικά για το συνολικότερο κλίμα: «Συχνά ένας έλληνας που πάει να μαχαιρώσει έναν μουσουλμάνο, τον παρατάει για να σκοτώσει έναν Εβραίο, ικανοποιώντας έτσι την δίψα του για όσο το δυνατόν περισσότερη εκδίκηση.»

[10] Η Σφαγή των Εβραίων στο Βραχώρι το 1821, περιοδικό Contact, no2, Ιούλιος 2001, Αγρίνιο.

[11] Βλέπε και Λούκος, 'Η επανάσταση του 1821' στο Η Συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους, (επιμ. Γαβρίκα Κ., Κεχριώτης Β., Λούκος Χ., Λυριντζής Χ., Μαρωνίτη Ν.), Νεφέλη: Αθήνα, σ. 55.

[12] Δερτιλής Γ. (2006), Ιστορία του Ελληνικού Κράτους 1830-1920, 4η εκδ, Β' τόμος, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, σ. 829.

[13] Δερτιλής Γ. (2006), ό. π., σ. 773.

Ο Ριερτρον συμπεραίνει έτσι πως οι Εβραίοι «αποτελούσαν την αξιολογότερη λεία πάνω στην οποία μπορούσαν να ξεσπάσουν οι Έλληνες στρατιώτες χωρίς καμία τύψη.» [14] Ο Άγγλος φιλέλληνας Gordon σημειώνει: «Ο άτυχος Εβραϊκός πληθυσμός... εξοντώθηκε με μαρτύρια που είναι αδύνατον να περιγραφούν... Αιτία η κακομεταχείριση του πτώματος του πατριάρχη.» Ο φιλέλληνας Leake που περιοδεύει στην Ελλάδα την ίδια περίοδο διαπιστώνει «καρά για αγριότητες και δίψα για πλιάτσικο» στις διαθέσεις του όχλου. Ανάλογες σφαγές σημειώνονται στο Βραχώρι (Αγρίνιο). Οι ευκατάστατοι Τούρκοι και οι αξιωματούχοι που ήταν η πλειοψηφία στην κοινότητα του Βραχωρίου, σώθηκαν φυγαδευόμενοι ανταλλάσσοντας τη ζωή τους, είτε με χρήματα είτε με την «αξία» του τίτλου τους. «Πιθανότατα, μαζί τους να σώθηκαν και ελάχιστοι πλούσιοι Εβραίοι (κάποιοι αναφέρουν έναν). Οι υπόλοιποι, όλη η Εβραϊκή κοινότητα και οι λίγοι φτωχοί τούρκοι αιχμάλωτοι σφαγιάστηκαν ολωσδιόλου, από τις αιμοδιψείς εξαγριωμένες ομάδες των «νικητών». Προφανώς, όμως, ο εθνικός χαρακτήρας της κατάληψης του Βραχωρίου της 11ης Ιουνίου του 1821 (που προσφάτως οι Αγρινιώτες άρχισαν να γιορτάζουν) δεν άφησε περιθώρια σπουδαίας αναφοράς σε αυτή τη μικρή εθνοκάθαρση. [15] Τα στόματα των γερόντων, όσων είχαν ακούσει, το ανέφεραν με μισόλογα και χαμηλόφωνα. Ξαν μια πληροφορία σκνή, δευτερεύουσας σημασίας. Όπως και αρκετοί ερευνητές της περιοχής με εξαίρεση τον Γεράσιμο Παπατρέχα (στην Ιστορία του Αγρινίου), που κι αυτός, όμως, δικαιολογεί το γεγονός ως 'συνθησισμένο' για την εποχή.» [16] Ο Δ. Κόκκινος αναφέρει: «Οι Έλληνες στρατιώται κατά την αγρίαν αυτών καταδιώξιν των θυμάτων των εφώναζαν δια τους βανδαλισμούς που υπέστη ο νεκρός του Πατριάρχου από τον εβραϊκόν όχλον και δια τα καταμηνύσεις των κρυπτομένων εκεί Ελλήνων υπό εβραίων...». Η ντροπή του Βραχωρίου κατά κανόνα αποσιωπάται, πολλώ μάλλον που οι πλούσιοι Τούρκοι του εξαγόρασαν τη ζωή τους ενώ οι Εβραίοι σφάχτηκαν σχεδόν μέχρις ενός. Τα δολοφονικά πογκρόμ που ακολούθησαν το 1821 στην Τριπολιτσά, το Νικόκαστρο της Πύλου και την Πάτρα, μάλιστα, συνέβαλαν στο να μη μείνει ούτε ένας εβραίος στις πόλεις αυτές αλλά και στην Πελοπόννησο γενικά. [17]

Οι Έλληνες, μάλιστα, ένιωσαν τέτοιο ενθουσιασμό κιάλας για τη μαζικότερη από τις παραπάνω σφαγές που προκάλεσαν, αυτή στην Τριπολιτσά, που το έβαλαν και στον εθνικό τους ύμνο:

*Ολιγότευαν οι σκύλοι,
Και Αλλά εφώναζαν, Αλλά-
Και των Χριστιανών τα χείλη
Φωτιά εφώναζαν, φωτιά. (στροφή 68η)*

*Λεονταρόψυχα εκτυπιούντο,
Πάντα εφώναζαν φωτιά,
Και οι μιχαροί κατασκορπιούντο
Πάντα εσκούζωντας Αλλά. (στροφή 69η). [18]*

Γράφει ο Τριαρίδης: «Τα γεγονότα είναι γνωστά. Στις 22 Σεπτεμβρίου του 1821 οι δυνάμεις των επαναστατημένων Ελλήνων υπό την αρχηγία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη καταλαμβάνουν την Τριπολιτσά, όπου έχουν συγκεντρωθεί περίπου 40.000 Τούρκοι και Εβραίοι της Ηπειρωτικής Πελοποννήσου και μαζί τους 1500 ένοπλοι Αρβανίτες (ετούτοι οι τελευταίοι αποτελούν και την ουσιαστική άμυνα της πόλης). Η σφαγή που ακολουθεί είναι μία από τις μεγαλύτερες (πιθανώς η μεγαλύτερη) που γνώρισε ποτέ η Πελοπόννησος: επί τρεις ημέρες οι Έλληνες σφαγιάζουν τους

αμάχους Τούρκους και Εβραίους, τις γυναίκες, τα παιδιά και τα βρέφη (αφού προηγουμένως βιάσανε, βασάνισαν, εκπαρθύρωσαν, κάψανε, λιώσανε κεφάλια μωρών σε τοίχους – δηλαδή: κάνανε τα «ιερό χρέος τους» σύμφωνα με τα ελληνικά σχολικά βιβλία). [...] Ο Έλληνας ιστορικός Ιωάννης Φιλήμων είναι ακόμη γλαφυρότερος μιλώντας για την σφαγή: «Ίδιως δε η εκ της πύλης των Καλαβρύτων μέχρι του στραπέιου λεωφόρος από λιθοστρώτου μετεσχηματίσθη, ιν' είπωμεν, εις πτωματόστρωτον, και ουθ' ο πεζός, ουθ' ο ίππος επάτει επί της γης, αλλά επί πτωμάτων». Αλλά και ο ίδιος ηθικός αυτουργός της σφαγής Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, αφού φρόντισε να διαφύγουν σώοι οι 1500 οπλισμένοι Αρβανίτες, με τους οποίους είχε κάνει συμφωνία... μιλάει στα Απομνημονεύματά του (τα οποία υπαγόρευσε το 1839 στον Γεώργιο Τερτσέτη) με πρωτοφανή ειλικρίνεια (και εντυπωσιακή λακωνικότητα): «το ασκέρι όπου ήτον μέσα το ελληνικό έκοβε και εσκοτώνε από Παρασκευή έως Κυριακή, γυναίκες, παιδιά και άντρες, 32.000, μια ώρα ολόγυρα της Τριπολιτσάς»... Μετά από τρεις ημέρες σφαγής, δεν υπήρχαν άλλοι ζωντανοί άμαχοι για να δολοφονηθούν: «Η φρενίτις εκείνη της φυλετικής εκδικήσεως δεν εγνώρισεν όρια. Έφτασε μέχρι των τάφων. Το τουρκικόν κοιμητήριον ανεσκάφη, και οστά και νεκρά ταφέντες προ ολίγου καιρού ερρίφθησαν εις τους δρόμους»... Πολύ σύντομα τα έκθετα πτώματα των 32.000 σφαγμένων μαζί με τα ξεθαμμένα κουφάρια προκάλεσαν θανατηφόρα επιδημία που απλώθηκε σε ολόκληρη την Πελοπόννησο.» [19]

Ο Δερτιλής, παρόλα αυτά, παρουσιάζει τη σχέση εβραίων και Ελλήνων χριστιανών ως μια αμιγώς οικονομική φύσης ανταγωνιστική σχέση στην οποία οι τελευταίοι επικράτησαν όντα εν τέλει, αφενός χιμούμενοι τα οικογενειακά εμπορικά δίκτυα και τη διασπορά των πρώτων, αφετέρου εκμεταλλευόμενοι το ότι 'έπαιζαν εντός έδρας', σε χριστιανική επικράτεια, και ότι ξανοίγονταν στη θάλασσα, σε αντίθεση με τους εβραίους. Παρόλο που η διεθνής βιβλιογραφία ισχυρίζεται ότι οι εβραίοι δρούσαν σε λιγότερο εχθρικό περιβάλλον εντός της ανεκτικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Δερτιλής δεν συμμερίζεται αυτό τον ισχυρισμό και επουδενί δεν συζητά, βέβαια, στις 1.200 σελίδες του βιβλίου του τα πογκρόμ των Ελλήνων εναντίον των εβραίων. Ούτε, δε, στο πλαίσιο του οικονομικού ανταγωνισμού βέβαια δεν αναφέρει ότι οι εβραίοι έμποροι της Πελοποννήσου αναγκάστηκαν σε διωγμό, αρπάχτηκαν οι περιουσίες τους ή και εξοντώθηκαν, συνεισώς υπήρξε ένας πολύ άμεσος τρόπος να τεθούν 'εκτός ανταγωνισμού'. Τις δε κριτικές του Benjamin Braude (Christians and Jews in the Ottoman Empire, 1982) στον Παπαρρηγόπουλο, που επιχειρούν να αποδώσουν την πολυεθνική συμβίωση στα Μιλιέτι, τις χαρακτηρίζει 'αναχρονιστικές' και 'με εθνικιστικό τόνο'. Ολοκληρώνοντας τις απολογητικές ερμηνείες του ελληνικού εθνικισμού ο Δερτιλής φτάνει μάλιστα να γράψει, μολονότι αποσιωπά τα εγκλήματα κράτους και πληθυσμού εναντίον των μειονοτήτων, ότι η επιθετικότητά του ελληνικού εθνικισμού μπορεί να συγκριθεί με την 'ανασφάλεια' του εβραϊκού και μετέπειτα ισραηλινού εθνικισμού. Έτσι, μολονότι ο Δερτιλής δεν ανοίγει καν την κουβέντα για αντισημιτισμό, ούτε καν για εβραίους στην Ελλάδα, προστρέχει να γράψει ότι η βάση ενός τέτοιου εχθρικού περιβάλλοντος για τους εβραίους υπήρξε παρόμοια με ό,τι συνάντησαν οι Έλληνες, εξέλιξη που μεταξύ άλλων φυσικά ημιδοτότησε τις εθνικιστικές τους αντιδράσεις.

Δεδομένης και της εξάλειψης των εβραϊκών κοινοτήτων στην Ναύπακτο και την Θήβα, κατά τον 18ο αιώνα, όταν ξεσπάσανε τα πρώτα εθνικιστικά κινήματα, Στερέα και Πελοπόννησος μείνανε χωρίς εβραίους, με την εξαίρεση της κοινότητας της Χαλκίδας. Ο αντιεβραϊσμός, έτσι, είναι ένα ξεκάθαρο στοιχείο που χαρακτηρίζει την ελληνική στάση έναντι των εβραϊκών κοινοτήτων σε κάθε επίπεδο. [20]

Από το 1821 έως το 1825, για τέσσερα περίπου συνεχή έτη, οι έλληνες καταφέρνανε λοιπόν να ομογενοποιήσουν εθνικά την Πελοπόννησο και τη Στερεά στα μέρη που ελέγχανε, σκοτώνοντας μαζικά τούρκους και εβραίους, ενώ παράλληλα καταφέρνανε και ορισμένες στρατιωτικές επιτυχίες κατά περιφερειακών ή μη στρατευμάτων των Οθωμανών. Το αποφασιστικό σταμάτημα αυτών των γενοκτονικών επιθέσεων δίνεται εκ μέρους της Υψηλής Πύλης με την εκστρατεία του Ιμπραήμ Πασά στην Πελοπόννησο, αρχηγού και μεγάλου μεταρρυθμιστή του αιγυπτιακού στρατού στο Κάιρο. Ο Ιμπραήμ το 1825 έκανε επιτυχή επέλαση στην Πελοπόννησο με 30.000 στρατό και πήρε πίσω την Τρίπολη και την επόμενη χρονιά το Μεσολόγγι. Μέχρι τα μέσα του 1827, οπότε και τελικά Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία συμφώνησαν στην ύπαρξη αυτόνομου ελληνικού κρατιδίου, ο Ιμπραήμ είχε λύσει το πρόβλημα της ελληνικής εξέγερσης. Τον Οκτώβριο του 1827 οι στόλοι των τριών παραπάνω κρατών επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά στο στόλο του Ιμπραήμ στο Ναυαρίνο (Πύλος) και τον κατέστρεψαν ολοκληρωτικά. [21] Φυσικά, η επίσημη ιστορία απεικονίζει την εισβολή Ιμπραήμ σαν απαραίτητη σφαγή, λεηλασιών και λιμών που λήγει με τη ναυμαχία του Ναυαρίνου, δηλαδή την 'επιτέλους παρέμβαση των ανάληπτων έως τότε ευρωπαίων μπροστά στο ελληνικό δράμα'. Αλλά όπως ξέρουμε, η ιστορία γράφεται από τους νικητές... Στην Ευρώπη η νίκη των ευρωπαϊκών στόλων έναντι του Ιμπραήμ εορτάζεται ως 'νίκη των λαών', 'νίκη των επαναστατών' ή και 'νίκη των βασιλείων της Ευρώπης'...

Από το 1827 έως το 1832 ο Ιμπραήμ αποσύρεται και οι έλληνες ξεκινούν το δικό τους βασίλειο με την Πελοπόννησο, τη Στερεά, την Εύβοια και τις Κυκλάδες με βόρεια σύνορα τους ποταμούς Αχελώο και Σπερχειό. Οι Εβραίοι θα είναι σε μεγάλο βαθμό απόντες από το ελληνικό κράτος. Από τη στιγμή που οι έλληνες θα φτιάξουν κράτος φυσικά ο εθνικισμός θα διαχέεται πια άφοβα από τα επίσημα κανάλια του στρατού και των σχολείων, των δύο πρώτων σημαντικών θεσμών για κάθε εθνικό κράτος. Στα σχολεία, μάλιστα, θα διδάσκονται αρχαία ελληνικά και λατινικά, επιδιώκοντας εξορκής μια σύνδεση με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, μια συνθήκη που έβρισκε σύμφωνη την ελληνική ιεραρχία αλλά και τη βαυαρική μεταρρυθμιστική ομάδα που παισίωνε τον βασιλιά Όθωνα. Η Ελλάδα χτίζει ήδη από νωρίς έναν από τους πιο διαδομένους εθνικισμούς στην Ευρώπη, χτίζοντας παράλληλα έναν από τους υψηλότερους πολεμικούς προϋπολογισμούς μεταξύ όλων των κρατών (αυτό βέβαια ισχύει και για τα 180 χρόνια της ιστορίας της, ακόμα και για τον Δερτιλή). Ενδεικτικά μεταξύ 1833 και 1838, το 60% των συνολικών δημόσιων δαπανών πάει στον στρατό, μια συνθήκη βέβαια που βαίνει παράλληλα με το όλο και πιο διογκούμενο δημόσιό της χρέος. Την εφήμερη πούχια εναντίον των λιγοστών εβραίων της Ελλάδας την περίοδο αυτή θα σπάσει μόνον η συκοφαντία αίματος που θα διαδοθεί το 1840 στη Ρόδο από την ελληνική κοινότητα του νησιού για τη δολοφονία ενός αγοριού που εξαφανίστηκε τον Φεβρουάριο. Θα σημειωθούν επιθέσεις σε εβραίους.

Ο Δερτιλής που γράφει την ιστορία του ελληνικού κράτους θέτει ως πρώτο λόγο επιτυχίας της επανάστασης τα... ψυχικά θεμέλια του ελληνικού πατριωτισμού και έπειτα βέβαια αναφέρει και την "πραγματική, εντελώς υλική ανάγκη του ελληνικού κρατιδίου για επαρκή εδάφη και για πυκνότερο πληθυσμό, [μια] ανάγκη επιβίωσης απλή, κατανοητή, ευνόητη."

Από τους αρχαίους χρόνους μέχρι και σήμερα οι έλληνες θέτουν βαθυστόχαστα ερωτήματα κυρίως λόγω ψυχικών θεμελίων φυσικά... αλλά ενίοτε και λόγω πραγματικών, υλικών αναγκών... απλών, κατανοητών και ευνόητων.

[14] Pierron B. (2004), *Εβραίοι και Χριστιανοί στη νεότερη Ελλάδα*, μφ. Γ. Σαρατσιώτη, Πόλις: Αθήνα. σ. 29, επιπλέον και Μπενβενίστε Ρίκα, 'Για την Ιστορία των Εβραίων της Ελλάδας' στο Ιστοριογραφία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002, τ. Β', Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 2004, Αθήνα, σ. 29-31.

[15] Βλ. και Μαργαρίτης Γ. (2004), *Ανεπιθύμητοι Σουλταριώτες: Τσάμηδες - Εβραίοι. Στοιχεία για την καταστροφή των μειονοτήτων της Ελλάδας*, Βιβλιόραμα: Αθήνα.

[16] *Η Σφαγή των Εβραίων στο Βραχάρι το 1821*, περιοδικό Contact, no2, Ιούλιος 2001, Αργίνο.

[17] *Οι Εβραίοι κι ο Αντισιμιτισμός στην καθ' ημάς Ανατολή*, 03-07-2007, <https://roides.wordpress.com/2007/07/03/laskar30707/>

[18] Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν γράφτηκε το 1823, δύο σχεδόν χρόνια αργότερα από τη σφαγή και δημοσιεύτηκε στο Μεσολόγγι για πρώτη φορά το 1824, από τον Διονύσιο Σολωμό, ποιητή και στενό φίλο του Γεώργιου Τερτσέτη. Από το 1865 έγινε επίσημο ο ελληνικός εθνικός ύμνος και από το 1966 ο εθνικός ύμνος της Κύπρου. Είναι βέβαια ο μεγαλύτερος εθνικός ύμνος στον κόσμο...

[19] Τριarıδης Θανάσης, 'Η «Ελευθερία» που σφάζει αμάχους', στο (2006) *Σημειώσεις για το τρεμάμενο σώμα*, Τυπωθήτω.

[20] Pierron B. (2004), ό. π., σ. 324.

[21] Έτσι, για την ιστορία, οι «Χεύδεν, Δερτινύ, Κόδριγκτον», όπως αποδόθηκαν τα ονόματά τους στα ελληνικά, οι αρχηγοί των τριών στόλων, τιμήθηκαν αργότερα με ονοματοθεσίες δρόμων στο κέντρο της Αθήνας.

Μέσα στο νέο ελληνικό βασίλειο

Στο φόντο όλων αυτών, από τις απαρχές της συγκρότησης του νέου κράτους, Ρωσία και Αγγλία κυρίως εμπλέκονται σε έναν ανταγωνισμό μεταξύ τους για το ποιο κράτος θα ενισχύει το ελληνικό βασίλειο, μην αφήνοντας το άλλο να αποκτήσει πλήρη έλεγχο. Στην πρώτη εικοσαετία περίπου (1833-1855) η ρωσική επιρροή φαίνεται να έχει το πάνω χέρι, με τη σύμφωνη γνώμη τόσο του Όθωνα όσο και ορισμένων ελλήνων τοπικών αρχόντων. Πρώτος πρωθυπουργός της Ελλάδας ορίζεται ο πρώην υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας Καποδίστριας. Η αντίδραση, όμως, πολλών οπλαρχηγών του 1821 απέναντι στον Όθωνα και παράλληλα το γεγονός ότι αποφάσιζε μόνος του για τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής έδωσαν αφορμές για να αναπτυχθεί το κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου το οποίο απαίτησε Σύνταγμα για τη χώρα. Η ενίσχυση των ελλήνων προς τη Ρωσία για να βοηθήσει την περαιτέρω τουρκική διάλυση αναστέλλεται προσωρινά αφού προσκρούει στο τότε δόγμα της αγγλικής πολιτικής περί 'ακεραιότητας του Μεγάλου Ασθενούς', αφού η τελευταία θεωρούταν το σπουδαιότερο ανάχωμα στη ρωσική κάθοδο στη Μεσόγειο. Η ένταση, όμως, αυτή θα κλιμακώνεται μέχρι και στον επόμενο μεγάλο ρωσοτουρκικό πόλεμο, τον λεγόμενο Κριμαϊκό το 1853.

Μάλιστα το 1847 θα ξεσπάσει κρίση στις ελληνοαγγλικές σχέσεις με αφορμή ένα ακόμη αντισημιτικό περιστατικό. Όπως κάθε χρόνο, το έθιμο 'της καύσης του Ιούδα' ή του 'καψίματος του Εβραίου' – κατά το οποίο καιγόταν ένα αχυρένιο ομοίωμα ενός εβραίου, εν είδει εκδίκησης για το ότι υποτίθεται 'οι εβραίοι σταύρωσαν τον χριστό' – θα επαναληφθεί και εκείνη τη χρονιά, παρόλο που η κυβέρνηση το έχει αναβάλλει για τη Δευτέρα του πάσχα. Με αφορμή την αναβολή αυτή, όμως, στοχοποιείται ο 63χρονος βρετανικής υπηκοότητας εβραίος πρόξενος της Πορτογαλίας στην Αθήνα David Pacifico ο οποίος δέχεται επίθεση στο σπίτι του στο Ψυχρή, μια γειτονιά που τότε είχε την ονομασία 'Εβραϊκά', και το σπίτι του καταστρέφεται ολοκληρωτικά. Ο ίδιος γλιτώνει την τελευταία στιγμή. Στον όλο συμμετείχαν και δύο γιοι του υπουργού Στρατιωτικών της ελληνικής κυβέρνησης Κίτσου Τζαβέλλα, ενώ η χωροφυλακή που επέβλεπε το έθιμο, παρακολουθούσε άπραγη τα γεγονότα. Μετά τη διαμαρτυρία του Πασιφίκο στο ελληνικό κράτος, το θέμα παραπέμφθηκε στη δικαιοσύνη η οποία ξεκίνησε τις δικές της χρονοβόρες διαδικασίες. Ο Πασιφίκο, αφού πέρασε ένας χρόνος μη δικαιώσής του από τους έλληνες, απευθύνθηκε στους Βρετανούς οι οποίοι αξίωσαν αποζημιώσεις ύψους 800.000 δραχμών. Η κυβέρνηση αρνείται να πληρώσει και τον Ιανουάριο του 1850 ο βρετανικός στόλος υπό την ηγεσία του ναυάρχου Πάρκερ αποκλείει τον Πειραιά, την Σύρο και την Πάτρα με 14 πολεμικά πλοία και 7.000 ναύτες, ακινητοποιώντας και κατάσχοντας δεκάδες ελληνικά εμπορικά πλοία. Ο αποκλεισμός λήγει μετά από λίγες μέρες με διαμεσολάβηση διπλωματών. Η κίνηση αυτή έμεινε στην ιστορία των διεθνών σχέσεων με την ονομασία 'διπλωματία της κανονιοφόρου'.

Η υπόθεση Πασιφίκο, τα 'πασιφικά' ή 'παρκερικά' όπως θα μείνουν γνωστά, επιβεβαιώνουν για την Φραγκίσκη Αρπατζοπούλου ότι οι εβραίοι στοχοποιούνται ακόμη περισσότερο σε περιόδους κρίσης. Ωστόσο, η ίδια παρατηρεί, παρακολουθώντας τα λογοτεχνικά περιοδικά της εποχής, πως από το 1850 και έπειτα αναπτύσσεται και ένα είδος φιλοσημιτισμού από συγγραφείς όπως ο Νικόλαος Πολίτης, 'που μάχονται κατά των προκαταλήψεων'.

Δεν είναι ωστόσο το μόνο περιστατικό έντασης στις ελληνοεβραϊκές σχέσεις που θα μείνει γνωστό στην ιστορία σε αυτή την περίοδο.

Ο Mazower αναφέρει μαχαίρωμα εβραίου τον Δεκέμβριο του 1852 από δύο... μεθυσμένους έλληνες στη Θεσσαλονίκη και το αίτημα της ελληνικής κοινότητας προς τον Πασά να ληφθούν μέτρα για τα αντίποινα που επικείμενα οι εβραίοι. Ενώ σε άλλες περιπτώσεις παρατηρεί την κυκλοφορία συκοφαντιών αίματος στην πόλη εκ μέρους ελλήνων ή την αδιαφορία αρωγής εβραίων κατά τη διάρκεια των συχνών πυρκαγιών στη Θεσσαλονίκη.

Την ίδια περίοδο στην πρωτεύουσα του νέου κράτους μέχρι και το 1850 ουσιαστικά δεν έχει εβραίους, συναγωγή δεν υπάρχει και ούτε νεκροταφείο. Οι θρησκευτικές τελετές λαμβάνουν χώρα σε σπίτια ενώ οι νεκροί θάβονται στο χριστιανικό νεκροταφείο. Στη δεκαετία του 1860, ακολουθώντας τους ρυθμούς της ευρύτερης αστικοποίησης θα αρχίσει η εγκατάσταση εβραίων από τη Ζάκυνθο, τα Χανιά, τη Χίο, τη Μικρά Ασία στην Αθήνα και μόλις το 1890 θα φτιαχτεί η πρώτη ισραηλιτική κοινότητα στην πόλη. Η πλειοψηφία αυτών των εβραίων είναι γυρολόγοι... «Δυστυχώς τινες Ισραηλίται περιφέρονται εις την πόλιν μας πωλώντες διάφορα υαλικά διά να κερδίσωσι τα προς το ζην. Τους ανθρώπους τούτους αι μάγες των Αθηνών ενοχλούν συχνά και άλλους μεν λαιδώρουν, άλλους δε πετροβολούν και συντρίβουν τας υαλικάς πραγματείας των.»

Στα 1853-1856 λαμβάνει χώρα ο Κριμαϊκός Πόλεμος τον οποίο τελικά θα χάσει η Ρωσία αφού την Οθωμανική Αυτοκρατορία ενισχύουν Άγγλοι, Γάλλοι και το βασίλειο της Σαρδηνίας. Μέσα στα πλαίσια αυτού του μεγάλου πολέμου οι έλληνες θα ξεκινήσουν την πρώτη τους διετή πολεμική επιχείρηση ως νέο κράτος στα 1854-1856. Αφενός θα αποπειραθούν πόλεμο δολιοφθοράς με άτακτα σώματα στα μετόπισθεν των Τούρκων στη Θεσσαλία, αφετέρου θα στείλουν ένα εκστρατευτικό σώμα 1.200 περίπου ατόμων που επανδρώνεται στην Ελλάδα και την Οδησό, προκειμένου να βοηθήσει τους Ρώσους στην Κριμαία. Η Ελληνική Λεγεώνα θα χάσει στην Κριμαία το 50% των ανδρών της. Την ίδια περίοδο αγγλογαλλικά στρατεύματα καταλαμβάνουν και πάλι τον Πειραιά κρατώντας τον μέχρι και το 1857. Στην Οδησό, οι έλληνες της πόλης το 1859 θα ξεκινήσουν ακόμη ένα αιματηρό πογκρόμ εναντίον εβραϊκών συνοικιών. Αλλά είναι κυρίως η ήττα της Ρωσίας στον Κριμαϊκό που οδηγεί προσωρινά τα αλυτρωτικά πλάνα των ελλήνων σε παύση και η δυσφορία απέναντι στην 'μη ενεργητική' εξωτερική πολιτική του Όθωνα που οδηγεί στην ανατροπή του και την αντικατάστασή του από τον (Δανό) Γεώργιο Α', από τον οίκο των Γλύξμπουργκ, ο οποίος θα είναι και ο μακροβιότερος βασιλιάς της Ελλάδας (1863-1913). Το 1863 η Βρετανία καθουσαχάζει τον ελληνικό αλυτρωτισμό δίνοντάς το κράτος τα Επτάνησα.

Η ενσωμάτωση των Επτανήσων στην Ελλάδα σημαίνει και μια νέα περίοδο σε σχέση με τον ελληνικό αντισημιτισμό όμως, καθώς 'εμπλουτίζεται' η αντισημιτική παράδοση με νέες πηγές και αντιλήψεις. Παράλληλα το ελληνικό κράτος μπαίνει σε μια νέα φάση όπου η επικοινωνία με τον ελληνικό αντιεβραϊσμό της ρωσικής ομογένειας και γενικότερα τα συμφέροντά του σε σχέση με τη ρωσική σφαίρα επιρροής θα αλλάζουν μορφή και θα μειώνεται η σημασία τους. Η σχέση με την ομόδοξη ρωσία μπαίνει σε δεύτερη μοίρα σχεδόν παράλληλα με την φθίνουσα σημασία της θρησκείας στην ελληνική πολιτική αλλά και τη ματαίωση της καθόδου του 'ξανθού γένους' στη μεσόγειο. Από τα τέλη του 19ου αιώνα, εξάλλου, μιλάμε για μετασχηματισμό του θρησκευτικού αντιεβραϊσμού σε πολιτικό αντισημιτισμό. Οι εβραίοι, αντίστοιχα, από 'σταυρωτίδες' γίνονται 'προδότες', από τη Γαλλία του Ντρέϊφους μέχρι την Ελλάδα. Κάποια από αυτά τα θέματα θα τα συζητήσουμε στο επόμενο κείμενο για τον ελληνικό αντισημιτισμό στο άλλο μισό του 19ου αιώνα.

Συνοψίζοντας, δύο δυναμικές βλέπουμε να εξελίσσονται στην περίπτωση εκατονταετία για την οποία μιλήσαμε. Η πρώτη έχει να κάνει με το ότι ο ελληνοχριστιανισμός αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας και οι εβραίοι, αφενός ως μη χριστιανοί αφετέρου θεωρούμενοι ως 'φίλοι του σουλτάνου', υπήρξαν 'οι ξένοι της εποχής' και οι έλληνες τους συμπεριφέρθηκαν αναλόγως. Η δεύτερη δυναμική που δεν θα έπρεπε να αγνοείται είναι ότι η νέα ελληνική εθνική συνείδηση συγκροτείται παράλληλα με τα υλικά (κρατικά και οικονομικά) συμφέροντα των ελλήνων και της ομογένειάς τους κατά τη διαδρομή που ξεκινά από την Πελοπόννησο και φτάνει στη Μόσχα, μέσω Οδησού. Ο αντισημιτισμός είναι ένα χαρτί που θα χιλοπαιχτεί μέσα στον ένα αιώνα συνταύτισης συμφερόντων μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας. Αυτό είναι ένα χρήσιμο στοιχείο γενικά και την κριτική της ιδεολογίας. Το 'Έλληνας-Εβραίος', συνεπώς, συνιστούσε λεκτικό παράδοξο και, μολονότι τα ατομικά δικαιώματα τους ήταν εξαρχής ίσα με αυτά των χριστιανών στα χαρτιά, αυτό δεν έπαιξε και μεγάλη σημασία εφόσον το ελληνικό βασίλειο είχε ήδη απο-εβραιοποιηθεί. Εξάλλου, η διάκριση και ο στιγματισμός συνέχιζαν να υπάρχουν πολύ πιο πλατιά διαδεδομένα μέσω της 'καύσης του Ιούδα', μέσω των βιαιοτήτων εδώ και εκεί. Εξάλλου και οι ισραηλιτικές κοινότητες δεν αναγνωρίζονταν σαν τέτοιες θεσμικά πουθενά μέσα στον 19ο αιώνα. Αυτό σημαίνει ότι από νωρίς το ελληνικό κράτος, με βαυαρούς ή μη στο τιμόνι, "διαφωτισμένους" ανθρώπους ή μη, είχε μια αλεργία με τις μειονότητες πάσης φύσης. Τα διαδοχικά ελληνικά συντάγματα κηρύττουν μεν την ανεξιθρησκεία αλλά ταυτόχρονα και την ύπαρξη επίσημης θρησκείας του χριστιανισμού. Ο Όθωνας και ο Γεώργιος Α' κρατούν ευνοϊκή μεν στάση υπέρ των εβραίων αλλά ο πρώτος νόμος που ρυθμίζει τα πολιτικά και νομικά δικαιώματα της κοινότητας είναι ο 2456 του 1920 που ψηφίστηκε μετά από πρωτοβουλία της κοινότητας της Θεσσαλονίκης. Το ελληνικό κράτος δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα αλλά και δεν αντιμετώπισε ιδιαίτερο πρόβλημα χειραφέτησης των εβραίων κατά τον 19ο αιώνα, όπως έγινε σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, γιατί οι πατέρες του – και οι αμφίθυμοι διαφωτιστές του ακόμη – αλλά και ο ελληνοχριστιανικός όχλος φρόντισε από νωρίς να καθαρήσει το βασίλειο από εβραίους. Κι ας γράφει η επίσημη ιστορία ότι οι εβραίοι 'απλώς εκτοπίστηκαν από τον οικονομικό ανταγωνισμό'.

“Ο αντισημιτισμός είναι ένα χαρτί που θα χιλοπαιχτεί μέσα στον ένα αιώνα συνταύτισης συμφερόντων μεταξύ Ελλάδας και ρωσίας. Αυτό είναι ένα χρήσιμο στοιχείο γενικά και την κριτική της ιδεολογίας. Το 'Έλληνας-Εβραίος', συνεπώς, συνιστούσε λεκτικό παράδοξο και, μολονότι τα ατομικά δικαιώματα τους ήταν εξαρχής ίσα με αυτά των χριστιανών στα χαρτιά, αυτό δεν έπαιξε και μεγάλη σημασία εφόσον το ελληνικό βασίλειο είχε ήδη απο-εβραιοποιηθεί.”

Συγγνώμη, θέλατε τώρα φωτό για αυτό το κείμενο τον Κοσμά τον Αιτωλό;; Όχι δα. Το φανταστήκαμε. Και είπαμε να βάλουμε αυτή τη συλλεκτική που είναι πιο μοντέρνα και δεν χορταίνουμε να τη βλέπουμε. Στα αριστερά στο βάθος (πάντα αριστερά!) ο ΥΠΕΞ Νίκος Κοτζιάς. Στα αριστερά στο τραπέζι ο Βλάντιμιρ Πούτιν. Σκύβει πάνω του ο γνωστός και μη εξαιρετέος ηγούμενος Εφραίμ, ο Βατοπεδινός. Στα δεξιά στο τραπέζι ο πρόεδρος της δημοκρατίας Προκόπης Παυλόπουλος. Σκύβει από πίσω του για κουβεντούλα ο μεταφραστής του, καθηγητής Δ. Πατέλης, του Πολυτεχνείου. Μηρρρ...

[22] Έτσι αποκτήσαμε και πλατεία Συντάγματος!

[23] Αμπατζοπούλου Φραγκίσκη (1998), *Ο άλλος εν διωγμό: Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία: Ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*, Θεμέλιο: Αθήνα.

[24] Mazower Mark (2006), *Θεσσαλονίκη. Πόλη των φαντασμάτων: Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950*, μτφ: Κ. Κουρεμένος, Αλεξάνδρεια: Αθήνα.

[25] Εφημερίδα 'Αυγή', φύλλο 306, 25-10-1858.